

Szilágyi Ákos

„Olyanná kell lenni, mint a gyermek”

(Ajánlás a gyerekversekhez)

Első úgynevezett gyerekverses kötetemet – a *Cet ecetben* volt a címe – felnőtt és fel nem nőtt gyerekeknek ajánlottam. Ezt a kétféle gyereket ismerem csupán és szeretem. Van még egy harmadikfajta gyerek is, a hülyegyerek, pontosabban a hülye felnőtt, aki annyira gyerek, hogy eljátssza, úgyszólván színre viszi a felnőttiségét; annyira komolyan teszi-veszi önmagát, hogy még mielőtt a benne lapuló megszeppent, naiv, boldog gyermek játszani kezdhethetne, ő méltatlankodva kikéri magának, hogy gyerekek nézzék és efféle gyermekes versekkel, csacska

rímekkel traktálják, közös bohóckodásra merészeljék felkérni őt. A szíve mélyén persze gyermek maradt ő is, mégis a felnőtt és fel nem nőtt gyerekekhez képest azzal a nagy különbséggel, hogy szigorúan elfojtja magában a gyermeket: nemcsak a külvilágban, de önmagában is egyre csak a játékos, szeleburdi, csodálkozó, unatkozó, teli szájjal nevető gyermeket egzecírozhatja, fegyelmezi, bünteti. Azt próbálja kirekeszteni önmagából, ami pedig az emberben a legjobb, és amit élete végéig őriznie kell magában, mint a szeme fényét, ha elevenen érző, szabad emberi lény akar maradni. Akiben semmi nem marad az emberi létezésnek ebből a gyermeki alaprétegeből, az elsorvad, kiszárad, meghal, ha nem is a szó biológiai, de érzelmi és szellemi értelmében. Nem hiába fogalmazta meg a keresztény ember eszményét az evangéliumi Jézus ezekkel az egyszerű szavakkal: „Olyanná kell lenni, mint a gyermek”.

Mit csinál a költő a szavakkal? Ugyanazt, amit a gyermek: játszik velük. Szétszedi a szavakat és összerakja, mint a kirakójátékot. Ritmikusan ismételteti, mint a mondókát, a kiszámológó rigmusait. Labdázik a szavakkal. Bábukat csinál a szavakból és beszélteti vagy táncoltatja őket. A szavak a költő és a gyermek számára nem pusztán a közlés eszközei, nem pusztán ilyen-olyan szótári jelentések alatt görnyedő rabszolgák, hanem mitikus lények, akik barátai, szövetségesei, olykor ellenségei; akiktől félnie kell, és akikben megbízhat, akikre támaszkodhat.

A gyermek maga is teremt szavakat. Vannak gyerekek, akiknek saját, a felnőttek számára érthetetlen nyelvük van. A felnőttek halandzsanyelvnek szokták ezt tekinteni, pedig inkább valamiféle előnyelv, amellyel a kisgyerek a nyelvi közlést, a beszédet utánozza. Annak idején nekem is volt ilyen

„halandzsanyelvem”. Egyetlenegy szót őrzött meg belőle a családi emlékezet: „buju-tuju-tu-faicska”. Ma már persze nem tudom, mire vonatkozott, mit jelentett, jelentett-e vagy csak akart jelenteni valamit. De hát mit jelent az, hogy: „ekete-pekete-cukota-pé, ábel-hábel dominé”? Vagy az, hogy „apacuka-fundaluka-fundakávé-kamenduka”? Márpedig ezeket a kiszámolókat talán még ma is minden gyerek ismeri és használja. Eszembe jut még egy ilyen „magam alkotta” szó, állítólag első hangosan kimondott szavaim egyike: „buki”. Bukinak a számomra – talán szőrös fekete bajsza miatt – félelmetes szörnyeteget, a sarokban álló partvist neveztem. Lehet, hogy a „bu” az egész kicsi gyerekekkel játszott ijesztgetős játékból származott (ez az, amikor a felnőtt arca kedveskedve közeledik a gyerekéhez és az utolsó pillanatban, amikor összeér az orruk hegye, a felnőtt hangosan azt mondja, hogy „bu”), annyit jelentett, hogy félelmetes, hogy félni kell tőle. Ám sok-sok évtizeddel később megtudtam, hogy a szláv nyelvekben a „buka” szó „rémet”, „mumust” jelent. Úgy látszik, a nyelv legrégebbi szavaiban a hangalak és jelentés között még erős érzelmi és mágikus kötés volt. A költői nyelv és a gyermeki nyelv helyreállítja ezt a kötést, visszatérnek az ősi szómágiához, a költő azért, hogy lerázza a szavakról a hétköznapi használat porát, hogy a művészi forma révén *életre* keltse őket, új testet adjon nekik; a gyermek azért, mert ő maga még abban a nyelvállapotban van, amelyben az ősi ember, minden *kimondott* és *hallott* szónak érzéki ereje, varázsereje van számára. A tárgyak és jelenségek *neve* megszólíthatóvá teszi őket, akár az őt körülvevő felnőtteket teszik hívhatóvá-megszólíthatóvá, valamire rábírhatóvá saját neveik.

A szavak mágikus, költői és gyermeki használatának rokonságát bizonyítandó elmondok egy történetet gyerekkoromból. Zuglóban, a Körvasútsoron nőttem fel, egyszóval „vasútnál laktam” magam is, nagyanyámék nagy, kertes családi házában, ahová a háború után költöztek a Szentkirály utcából egy váratlan örökségnek köszönhetően. A vasúti töltés és a sínek kerítésüinktől úgy 30 méterre lehetettek. Négy-ötéves forma fiúcska voltam és mitagadás eléggé féltem a síneken dübörögve-zakatolva vágázó vas-szörnyetegektől, a törpeségemhez képest félelmetesen nagy testű mozdonyoktól – nem villannyal mentek ezek még, szénnel fűtötték őket: nappal füstöt okádott, éjszaka szikrát szórt a kéményük és világított reflektor-szemük. Számomra eleven lények, gonosz óriások voltak. Így aztán, amikor leküldtek a boltba ezt-azt bevásárolni, mert ilyesmit azért már rám lehetett bízni, bizony nem mertem kilépni a kertből az utcára, ha hallottam, hogy dohogva-fújtatva éppen közeledik egy szörny. De mivel restelltem magam előtt gyávaágomat és persze untam a várakozást is – elég sokáig tartott, amíg egy-egy ilyen szörny elvonult előttünk – azt találtam ki, hogy zakatolásának ritmusára félhangosan rámondom vásárlási listámat, amit a fejemben kellett tartanom. Tehát jött a mozdony, így valahogy: *siha-huha-siha-huha*, én meg nekibátorodva kiléptem az utcára és belekezdttem engesztelő litániámba, varázsénekembe: *félki-lózsír-egyli-tertej, egyvaj-tejföl-öttojáskell* és így tovább, újra meg újra elismételve a szavakat és ettől teljesen megnyugodva. Mi történt itt? Mit csinált az a négy-ötéves gyerek, aki voltam, jóllehet fogalma sem lehetett róla, mit csinál. Ugyanaz történt, amit a primitív népek rítusainak kutatói rég leírtak már az etnográfiai kézikönyvekben:

mágikus viszonyt létesítettem a mozdony nevű démonikus lényel, a hétfejű sárkánnyal, a gonosz szörnyel. Azáltal ugyanis, hogy felvettem zakatolása ritmusát, azonossá váltam vele, nem ellenségek voltunk többé, hanem megbékélt szövetségesek, barátok: viszonyunk átalakult a hívó kis teremtmény és a jóságos Mozdony-Isten kapcsolatává.

Ez lenne hát szavak mágikus, gyermeki és egyben költői használati módja, amit amúgy mindenki ismer, csak nem mindenki emlékszik már példákra saját életéből, vagy ha emlékszik rájuk, szégyelli őket, butaságként, gyerekbeszédként, miegyébként könyveli el magában, holott a felnőtt nyelvhasználat is pontosan ugyanezen alapul. Nem azonos vele, de ezen alapul. A költészet ennyiben mindig lehatolás az alapokig: a nyelv fundamentális használati módja. A szavak csak a gyermek és a költő számára eleven lények. Nem dolgok, nem eszközök, hanem társak, hősök, szellemek. Nem használja őket, hanem játszik velük. Hogy aztán melyik költő, melyik versében milyen szellemi szintre tornássza föl ezt a játékot, az már költői karakter és műfaj kérdése. Vannak versek, köztük zseniális versek, remekművek, amelyek a szavakkal folytatott teljesen öncélú játékban el sem kívánnak jutni magasabb szintekre és a felnőtt, hacsak nem érzéketlen tuskó, ezeket is szeretheti és élvezheti. Más versek esetében viszont a formajáték olyan szellemi szintekre tevődhet át, amelyek csak érett fővel követhetők. De még ezeknek a verseknek is van egy elsődleges szintje, mondhatnám gyermeki szintje, zenei-ritmikai szintje, amely a gyerekek számára is követhető és tökéletesen élvezhető. Azok a költők, akiknek sikerül ezeket a szinteket egymástól légmentesen elzárni, vagyis akik kifejezetten gyerekverseket

vagy felnőttverseket írnak, azoknál szerintem nem stimmel valami. Személy szerint én nem szenvedhetem az úgynevezett gyerekverseket. Elég sok versem, hangzó versem, énekelt versem jelent meg kazettán, CD-n, köztük olyanok is, amelyek a leghagyományosabb lírai témákat, a szerelmet és a halált szólaltatták meg, és olykor ezeket a verseket is hallották gyerekek és ugyanúgy fogadták őket, mintha egyenesen nekik szólnának, átvették ritmusukat, együtt énekelték refrénjüket, ugrándoztak zenéjükre. Szóval nincs fal, nincs szigorúan őrzött határ gyermekeknek és felnőtteknek szóló költészet között. Egyik szüntelenül átváltozik a másikba és aztán vissza. Mint az alább következő összeállítás egyik versében a Kis Sün változik át Kakaduvá és viszont: a Kakadu Kis Sünné. Magyarán: csak költészet van, igaz szó és más semmi.